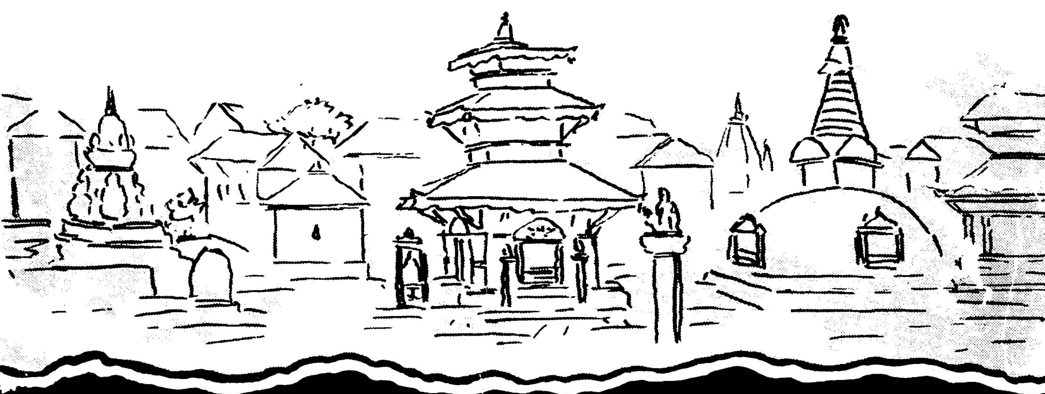
रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

खँन्नाः - खँग्वय् व ह्नाखँ
ख्यूवः

'ज्ञायू' पंव

खँत्वाः - खँभाय्
व
छुनाखँ छपुचः

च्वमि

"ज्यापु" पञ्च

पिकाक

नातिवज्र वज्राचार्य

दगूबाहाः, भोताहिति, येँ

सफूया नां	**खँत्वाः – खँभाय् व छुनाखँ छपुचः**
च्वमि	**"ज्यापु" पञ्च (पञ्च महर्जन)**
थायबाय्	ओलाछि प्यंगः थां, थायमरु, यें । थौंकन्हय् - भुइजःसि ।
पिकाक	**नातिवज्र वज्राचार्य,** दगूबाहाः, भोताहिति, यें ।
देबः	**शरद शाक्य,** ताहाचः, यें ।
पिदंगु दँ	नेपाल सम्वत् १११८
न्हापां पिदंगु	१००० गू ।
सफूया हामा	च्वमि स्वयं ।
मू	२५।–
कम्प्युटर सेटिङ्ग	**कम्प्युटर डिजाइन तथा लेजर प्रिन्ट,** माइतिघर ।
थाकू	**वाणी अफसेट मुद्रणालय (प्रा.) लि.,** चल्खु, यें ।

पिकाकया थःगु खँ

२०४६ सालया जन-आन्दोलन धुंकाः छगू न्हूगु आसा ज्वनाः वःगु बहुदलिय व्यवस्थां नं भ्रीगु मां-भाय् नेपालभाषायात छुं कथंया ठोस उपलब्धि जूगु मदु । अभ्र धात्थें धायेगु हे खःसा थ्व बहुदलिय व्यवस्थाय् नं भ्रीत खस अहंकारवादीतसें क्वत्यलेत स्वयाच्वंगु दु । तर नं भ्रीके 'भ्री नेवाः' धैगु भावना गुलि ब्वलने माःगु खः उलि ब्वलने फयाच्वंगु मदु । थ्व धयागु दुःखया खँ जक मखु, छगू विडम्बना नं खः ।

मां-भाय् नेपालभाषा व थ्वया साहित्यप्रति अनुराग दुपिसं थःगु तन, मन व धन बियाःसां मां-भाय् व साहित्यया सेवा याना वयाच्वंगु दु ।

थुगु हे ज्वलय् भ्री सकस्यां म्हस्यूम्ह मां-भाय् हच्मि साहित्यकार भाजु "ज्यापु" पञ्चजुं अतिकं मेहनत यानाः तयार याना दीगु छगू महत्त्वपूर्णगु सफू "खँत्वाः-खँभाय् व छुनाखँ छपुचः" पिथने दयाः जि साप लय्ताः । थुगु सफू पिकाक जुयाः पिथनेगु भाला जितः बियादीगुलिं जि वय्कः प्रति आभारी ।

सफूया छ्यनं हे सीदु कि भाषा ख्यलय् थुगु सफूया अतिकं महत्त्व दइ । अले थुगु सफुतिं भाषा ब्वँमि विद्यार्थी व साधारण ब्वँमियात नं यक्व हे ग्वाहालि याइगु खँय् जि विश्वस्त । मां-भाय् नेपाल भाषाया भाषा व साहित्य धुकुती छगू बिस्कं महत्त्वं जाःगु 'मणि' जुयाः संचय जुयाच्वनी ।

सुभाय् !

नातिवज्र वज्राचार्य
दगूबाहाः, भोताहिति, यें ।

भिन्तुना !

गुगु जातियाके थ:गु हे तजिलजि दयाच्वनी, वया थ:गु भाय् लिसें मेग् जातियागु स्वया: बिसकंगु कला व संस्कृति नं दयाच्वनी। कला व संस्कृति धयागु वया म्वानाच्वंगुया चिं ख: । थुकथं म्वानाच्वंगु चह:पह: वया खलाबलाया स्वभावय् ल्यहैं पुयाच्वंगु खने दयाच्वनी । लोकबाखं, प्याखँ, म्ये, नख:चख:, ब्याक्क इमि जीवन लिसे भ्यलय् पुना च्वनिगु जक मखु, उकें उगु समाज व देय्या न्हाय् नं तयाच्वनी । थुपिं गुण थें मनुखं थ: थ:गु न्हिंन्हिंसिया जीवनय् छुम्हं मेय्म्हसिया दथुइ खलाबला जुइबलय् छुनाखँ.व खँत्वा: खँभाय्त छ्यूयला: नुग: ब्याका च्वनी थ:गु च्वजा:गु म्हसीका ब्वया: । थुकथं भी नेवा: भासय् नं धुवा पत्तिं धया थें छुनाखँ, खँत्वा: व खँभाय् छ्यूयला: थ:गु नुग: खँ अभिव्यक्ती ब्वयेगु चलन दु । सुखय् जुइमा, दुखय् जुइमा, छुं नं तप्यंक जक मधासे कलां छाय्पिया: नं नुगलय् थिइक, न्हचप्पुइ वाँइयाँ मिंक साधारण साधारण खँय् नं छुनाखँ व खँत्वा:- खँभाय् छ्यूयलिगु या: । गथेकि, 'नये पित्यात' जक धा:सां गा:थाय्- 'प्वाथय् कँ हाल', 'आतापुति म्वय्म्वय् द्यात', 'आतापुति सुकू चिन' धायेगु यानाच्वनी। अथे हे 'व लय्ताल' जक धा:सां गा:थाय् 'वया तुतिं बँय् मचुल' धका: थ:गु नुग: लिसें थ: न्हच:ने च्वंपिनिगु नुग: नं ब्वयेका क्यना च्वनी ।

"ज्यापु" पंच ख ला, नामं ज्यापु कामं नं ज्यापु ख: । तर व मेय्पिं थें जा:म्ह ज्यापु मखु । बुँज्या व क्यबज्याय् नं प्राविधिक ज्ञान दया: ज्याय् पू वंम्ह व्यक्ति ख: । तर वया थ:गु कुलायनि ज्याखँय् पुलांगु प्रविधि जक मखु। थौंया न्हूगु युगं ह:गु वैज्ञानिक अध्ययन व छ्यूयलाबुला गाक्क दु । संगीत पतिइ नं वयाके यक्को दखल दु । अकिं थी थी रागय् दुने छायेपिया च्वंगु लसं जा:गु म्येया राग तालया ज्ञां दु । थ:के दुगु ज्ञांयात थ:के जक लिकुंका मतयेगु वया बिचा: । उकिं च्वया: ब्वना: अले सुयातं कना: भीगु संगीतयात म्वाका तयेगु वया बिचा: । वं थम्हं स्यूगु थूगु खँ त:म्ह थें अनुसन्धान कर्तातय्त व विद्यावारिधी या:पिन्त बुँज्या व क्यबज्या अले बाजं म्येया बारेय् ग्वाहालि याये धुंकल । तर सुनां सुनां वयागु थ:गु सफूया ज्वलय् न्हचथं बाय् मन्हचथं व जिं मस्यू ।

आ: थ्व "ज्यापु" पंचया आ:तक भीगु भाषा ख्यलय् खँत्वा:- खँभाय् व छुनाखँ मुना: सफुतिइ दुमथ्या: मथ्या:गु खँत्वा: - खँभाय् व छुनाखँ मुना: सफू पिदनां च्वंगु दु ।

खँ थथे ख:, थनिं निदँ ति न्हच: "पंच" ज्यापु आशा सफु कुथिइ वल ।

(ख) खँत्वा: - खँभाय् व छुनाखँ छपुच:

आकाभ्काकाय् धया थें वं धाल - राजदाइ, जिं सत्यमोहन दाइ नं पिथना दीगु "छुनाखँ" सफू व "खँत्वा: व खँभाय्" सफुतिइ दुमथ्या:निगु जक मुना: सफू तयार याना तयागु दु, छक्व: आम्कन च्वंगु सफूत लिसें रुजु याना स्वये मास्ति व: । वं मुना त:गु "छुनाखँ' व 'खँत्वा: - खँभाय्' उगु सफुतिइ दुमथ्या:गु हे जुयाच्वंन । व थ: हे दंग जुल । अले जित. भाय् व भाय्लचं भिंका बीत इनाप यात । जिं म्हा: मधया । थनं लिपा व सफू पिथनेत सुयाथाय् सुयाथाय् वन जुइ मस्यू । आ: वया: सफू धुकूया थुवा: भाजु नातिवज्र वज्राचार्यं पिथने त्यंगु धयागु सिल । जित: साप लय्ता: वल सफू हे न्याये मदया च्वंगु विद्यार्थीतय्त ग्वाहालि जुइगु जुल ।

थ्व सफुतिइ (३३५ गू) खँत्वा: व छुनाखँ खँभाय्त दुथ्याना च्वंगु दु । धात्थें ला किसिं क्वबुइक थजा:गु खँत्वा: - खँभाय् व छुनाखँया धुकू हे दुपिं भी ! अय्सां सिँक:मिया स्वाहाने भ्वाथ: । न्हयाग्गुसां खँय् अप्व: पता: ब्वयेका च्वनेगु स्वया: मू खँ छ्ता न्हयथने - खँत्वा: - खँभाय् व छुनाखँ धयागु भीगु जीवनया ब्वति जूगुलिं थ्व सफुतिइ च्वंगु खँत्वा:त ब्वना स्वये बलय् न्हूगु थें मताइगु स्वाभाविक ख: । तर नं ज्यापु समाजय् न्यना वयाच्वंगु छुनाखँत नासलं लिक ब्वया त:गु सकसिनं नाला काये बह: जू ।

"अन्तिं नील: तिनेगु", "आजु दतले आताआता आजु मदयेवं भाताभाता", "क:निब्वय् माक: पिवा: तयेगु", "क्वंचा प्वा: भ्वंचा म्हुतु", "खापां काका ख्या:" "ख्वकंचा जुयेगु", "ख्वा: हुयाकथं गल: हुया छ्वयेगु", "खुं मन: वालं न:", "गुइमाय्की", अले मेमेगु । थुपिं खँत्वा: - खँभाय् व छुनाखँ त भी अप्व:सिनं न्यना न्यना थें जूसां मन्यनानिगु ख: । थ्व इवलय् छ्वा: भाय् कथं ज्यला च्वंगु "दलूचा गुथिपा:", "ग्वाचये न्हि, कय्ताम्वलय् खि" व "प्यं बर: तयेगु" व छुं छुं मेमेगु खँत्वा: - खँभाय् व छुनाखँत थें जा:गु न्ववाये मछिंगु खँत्वा:त दुथ्याना च्वंगु दु ।

"ज्यापु" पंच थौं गंल्वंचं कया: लासाय् प्यंपुना च्वंगु दु । अयसां थ:गु कृति भीत ब्वयेगुलिइ वया अप्व: च्यूता: । पंच, छन्त धन्य धाये ! छं सुसा: याकनं बांलाये मा !

राजा शाक्य
१११८ गुँला थ्व १२

जिगु छ्वत्वाःचा खँ

पुर्खौली ज्या बुँज्या हे मू लजगाः कथं ज्या यानावयाच्वनाम्ह जि बुँज्या नाप स्वापू दुगु मंकाः ज्या, ब्वला ज्या, ग्वाहालि ज्या आदि कथंया ज्या जक मखसे पोत्या भ्वय्, सेवा भ्वय्, बलपुजा भ्वय्, गुथि आदि कथंया खलः पुचलय् दुथ्याका वयाच्वनाम्ह व थुज्वःगु कथंया ज्या याना जुइगु ज्यापुतय् संस्कृति संस्कार हे जुल। थुज्वःगु हे कथंया गुथि, भ्वय्, ज्याखँय् सकलें मुनीबलय् थीथी कथंया खँल्हाबल्हा जुइबलय् गनं गनं मचाय्क पिज्वःगु न्हचइपुसे न्हचाइपुसेच्वंगु साहित्यिक खँग्वः, उखान टुक्कात लुमंकाः बीसौं वर्ष न्हचवनं निसें मुंका तयागु खँग्वःत मध्ये गुरु सत्यमोहन जोशीजुं च्वयादीगु "खँत्वा व खँभाय्" व "छुनाखँ" सफुतिइ दुगु खँग्वः नाप ज्वःलाका स्वयाः उगु सफुतिइ दुमथ्याःगु खँग्वः जक ल्ययाः थुगु बःचाधंगु सफूया रूप बियागु जुल। थुगु सफुतिइ दुथ्याःगु खँग्वःत मध्ये सच्छिगू खँत्वाः व खँभाय् विश्वभूमि न्हिपतिइ पिदने धुंकूगु दु। थुगु कथंया साहित्यिकं खँग्वःत मुंके फुगु हे सकसिगुं ग्वाहालिं खः। उगु हे कथं प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष रूपं ग्वाहालि ब्यूपिं सकल भाजु / मयजुपिन्त सुभाय् बियाच्वना। थुज्वःगु हे साहित्यिक ज्याखँय् तक्यनाः छेँ व पारिवारिक ज्याखँय् थातंकयाः ताःलाकेगु व लुदंका बिइगु ज्या याये मफुसां नुगः कय्मकुंसे व कुमचासे थुगु जिगु ज्याय् खने मदय्क स्यल्लाःगु ग्वाहालि बियाच्वंपिं जिगु छेँया नापं दुपिं जःपिन्त नं दुनुगलं निसें सुभाय् बियाच्वना। थुगु सफूया निम्तिं कम्प्युटर सेटिङ्ग व थायेगु ज्याय् तःधंगु कुतः यानाः इलय् हे सफूया ज्या सिधय्का ब्यूगुलि वाणी अफसेट मुद्रणालय (प्रा.) लि. यात नं यक्को यक्को सुभाय्! सफू पिकाय्गु ज्याय् ग्वाहालि बिया बिज्याःम्ह सफूया पिकाक नातिवज्र वज्राचार्यजुयात नं मुरिं मुरिं सुभाय्! थुगु सफूया देबःया डिजाइन च्वया ब्यूम्ह शरद शाक्यजुयात नं यक्व यक्व सुभाय् बियाच्वना। थुगु सफूया रूप बियागु पाण्डु लिपि कापिइ भाषा शैलि व ग्रामर ढंगु स्यंगुयात भिंका बिइगु निम्तिं निजी ज्यायात हे त्वःफिइकाः थःगु अमूल्य ई बियाः दुःखसिया बिज्याःम्ह हनेबहःम्ह दाजु राजा शाक्यजुयात नं कोतिकोति सुभाय् बियाच्वना।

सुभाय्!

ने. सं. ११९८ दिल्लागा, गथांमुगःचःऱ्हे

"ज्यापु" पञ्च

थ:गु निजी ज्यायात तकं च्यूता: मतसे भुइज:सिइ थ्यंक
धुरुधुरु बिज्याना: दु:खसिया: सल्हा ब्याका: प्रेसनाप सम्बन्धित
ज्या व प्रुफ स्वयेगु तकनं थ:म्हेसिनं हे याना: सफू पिकायेगु
ज्याय् त:धंगु कुत: याना: ज्या पूवंका बिज्या:म्ह

हनेबह:म्ह
नरेन्द्र मुनि वज्राचार्य गुरुजुयात
कोतिकोति सुभाय् व साधुवाद !

अ

अबु बुँइ हुँ, जि भ्वय् वने - लज्या मचायेगु ।

धायेनं छा:का "अबु बुँइ हुँ, जि भ्वय् वने" धायेथें खँल्हायेत, भचा मछा: मजूला ?

अन्तिं नील: तिनेगु - सुथय् दनेसातकिं अयूला: त्वनेगु ।

वयागु खँ ल्हाना: नं ब्या:ला:, वला "अन्तिं नील: तिने" मा:म्ह ।

अचा:गलिं दायेकेगु - अचेत यायेगु, अचेत जुइगु ।

(क) बल्ला: धका: फॉय्फुँइ यानाजुल "अचा:गलिं दायेका" बिलका ।

(ख) "अचा:गलिं दाये" धुंकूम्हसिनं ज्या याना नइ धैगुला सर्गतय् छैं दनीगु धायेथें ख: ।

अ:ख:बतं लाकेगु - ख:थें या:म्ह बाय् सुनां धाल वयात हे दोष बिइगु ।

जस बिइगुला गन:गन भन "अख:बतं लाकेगु" धका: सा कुमति तल ।

अंग:सिलिं गयेगु - खुइगु ।

वयात "अंग:सिलिं गयेगु" ज्या यानाजूगुलिं थानाय् कुनेयंकल ।

आजु दतले आताआता, आजु मदयेका: भाताभाता - इलं मलाका: हथाय् चायेगु ।

वयागु बानि हे अथे "आजु दतले आताआता, आजु मदयेका: भाताभाता" अले छु ज्या गतिलाइ ।

आतापाता - ज्ञां ब्वलंका: ज्या यायेमस:गु अवस्था ।

व "आतापाता" मनुखं ज्या गतिलाका नइमखु ।

आगं प्वलेगु - दुबिस्ता उलाक्यनेगु ।

कर्पिनिगु "आगं प्वलेगु" ज्या यायेमज्यू ।

आमकन जा नयाः, थन न्वस्यू वा - आपत्ति कथं हथायेगु अर्थय्।

उपाय्सकं जुसेंलि "आमकन जा नयाः, थन न्वस्यू वा" धकाः धया छ्वये माःका।

आसांद्याः नसंफाः - जुइत्यंगु ज्या नं मजुसे च्वायेगु।

लाखा बिइ धुंकूम्ह भौमचा थ्वानाब्यूबलय् थुगुसिइया ब्याहा "आसांद्याः नसंफाः" जुलका।

आजां नयां स्यैंला क्यातु - चित्त मभिने, आशाकुति जुये।

चित्त मभिनाः का जकं काल "आजां नयां स्यैंला क्यातु" नयेफतला फुक्कं।

आंयायेवं अहंकार थुइकेगु - ख्वाःपाः स्वयाः गर्व थुइकेगु।

मनुखं "आंयायेवं अहंकार थुइके" फयेकेमाः।

आंगसा प्वाँय् ल्हाःतय् लाकेगु - थःगु अधिकारय् लाकेगु।

(क) **वंला ककाम्हेसिगु "आंगसा प्वाँय् हे ल्हाःतय् लाका" तःगु दु।**

(ख) **मुख्यगु खँ "आंगसा प्वाँय् हे ल्हाःतय् लाके" धुंकूसेंलि ग्याइगुला खँ हे मन्त।**

आत्तुरिइ छ्वालि तुतां - मामुलि खँ तःधंगु ज्या बिइगु अर्थय्।

चीधं धकाः हेला याये मज्यू "आत्तुरिइ छ्वालि तुतां" नं तःधंगु बःब्यू।

आसाकुति माहाद्यः - लोभि जुयाजुइम्ह।

सुनां हनाबना तइधकाः उज्वःम्ह "आसाकुति माहाद्यः" यात।

इ

इमुलिं न्याकेगु - होसय् वयेकेगु।

वास्ता मयासे चुच्वंम्हेसित "इमुलिं न्याकुसेंलि" तिनि झसंक वंकाः भःभः न्हुल।

इपांथिपां मसिइक - तसकं कष्टप्रद ।

(क) हाकुम्ह जक्खुम्ह ताहाः खंबलय् "इपांथिपां मसिइक" बिस्युंवन ।

(ख) ध्यबा तः थाय् कायेल्वःमनाः "इपांथिपां मसिइक" भःन्हुयाः ब्वाँय्वने माल ।

इमूचां किसि क्वःथलेगु - पुरुषार्थया ज्या यायेगु ।

पत्याः हे याये थाकुक "इमूचां किसि क्वःथलेगु" थें ज्या याततिं वंला ।

इलांया धुं भम्ते याइगु - संखां ग्रष्ट जुइगु, ग्याः ल्वचं कइगु ।

छुं हे म्वाःम्ह मनू "इलांया धुं भम्ते यानाः" सित ।

ई घुर्केगु - ल्वःवंकेगु ।

कर्पिनि साक्कभिंक नयाजुल धायेवं तुं छु "ई घुर्केगु" बांलाःगु खँ खःला ।

ईचा धालं थःपाखे मस्वः - थः मनूपाखें तिबः मदुगु अर्थय् ।

दुग्यंक बिचाः यायेमाः, छाय्धाःसा "ईचा धालं थःपाखे मस्वयेक" ज्याखँ याये नं तसकं थाकु ।

ईचा गःपतय् घाना जुइगु - थःथम्हं खतराय् लाका जुइगु ।

थःथम्हं "ईचा गःपतय् घाना जुइम्ह" मनूयात भ्रीसं छुं धायेथाय् हे लँ मदु ।

उ

उन दु, गुण मदु - ख्वाः बांलाःया चाल बांमलाः ।

मनू जुयाः अथे "उन दु, गुण मदु" जुयाजुइ मज्यू ।

उरःनाप त्वाय्चिनेगु - थःगु बुद्धिं थः हे स्यनेगु ।

व चन्दालयात पासा याना जूसा "उरःनाप त्वाय्चिनेगु" थें जुइका छन्त स्वरे ।

उखान कनीम्ह पण्डित सुथांमलाः - खँसः मनू गतिमलाः ।

आमुथे उप्वः हालाजुइ मते "उखान कनीम्ह पण्डित सुथांमलाः" धैगु खँ छं न्यंलाकि मन्यं ।

क

कर्पिन्थाय् सभापति, थःगु छेँय् छेरापति – विवेक मदुम्ह ।

खँ सयां छुयाय् "कर्पिन्थाय् सभापति, थःगु छेँय् छेरापति" जुया जुलका ।

कयूतापूजा न्यायेकेगु – लित्तुलिना छूवयेगु ।

तुसिछ्गः नये धकाः खाःवंम्हेसित "कयूतापूजा न्यायेका" धकाःसा हल ।

कतय् वँयागु मूति – हेलाया भावं च्वछायेगु ।

न्ह्यसुकाय्यात चिरिमामं "कतय् वँयागु मूति" धकाःसा यानातल ।

कर्म व कर्तु चूलायेगु – मखना थें दुःख वा सुख जुइगु ।

(क) **भ्रन दुःखम्हेसित "कर्म व कर्तु चूलाः" धायेथें छेँया किलाय् हे दुनावल ।**

(ख) **धेवा वालयात हे हाकनं चिठ्ठां लात "कर्म व कर्तु चूलाः" धैगु थ्व हे का ।**

कलेचा सिँ, मानाचा जाकि – न्हिं खानाः न्हिं नये माःम्ह, चीमि ।

न्हापां तुं ज्याय् होस मयाः, आः "कलेचा सिँ, मानाचा जाकि" जुया च्वने मालका ।

कयूगू लायाः पलाः छिइगु – जोखिमपूर्ण ज्या ।

जितः बियातःगु ज्या ला "कयूगू लायाः पलाः छिइगु" थें ज्वःगु धकाःसा जुयाच्वन ।

कथुइ थाःगु – सिधयेके अथें मदु त्वःते अथें मदु, धाये अथें मदु मधाय् अथें मदु, बाम्हे काइगु ।

(क) **द्यः ख्यूँसे च्वने धुंकल न त्वःते न सिधयेके "कथुइ थाःगु" ज्या धकाःसा जुल ।**

(ख) **जिला खँ फुक्कं सिइधुंकल, न कने, न मकने जितः धकाः "कथुइ थाःगु" खँ जुल ।**

कयूता स्वचाके मलायेगु –आत्तुरि जुयेगु ।

कलाःम्ह अस्पतालय् लाःबलय् वया "कयूता हे स्वचाके मलाक" ब्वाँय्जुइ माल ।

कर्पिनि प्यनय् फांगां फायेका जुतलें, थःगु छ्यनय् फांगा मदु – कर्पिनि च्यूताः नं थः गति मदु ।

आमुथे "कर्पिनि प्यनय् फांगां फायेका जुतलें, थःगु छ्यनय् फांगा मदुगु" ज्या यानाजुयां थःत भिं जुइ ला ?

कर्पिनि छेँय् गुभाःजु, थःगु छेँय् बेताःजु – कर्पिन्त धयाथें (धाये सः, याये मसः) थःथाय् यायेम्वाःम्ह ।

ज्या नं सःम्ह खः, खँ नं सःम्ह खः "कर्पिनि छेँय् गुभाःजु, थःगु छेँय् बेताःजु" जुइगु धाःसा हिसि मदु का ।

कर्पिनि जाब्वय् घ्यः नस्वाः– चित्त मभिने ।

थःगु उखेलाः थुखेलाः मदु "कर्पिनि जाब्वय् घ्यः नस्वाः" धयां वइत दइला ?

कःकू म्हुतु – असन्तकि ।

थ्व मानि व मानि धकाः हालाच्वनीम्ह "कःकू म्हुतु" यात निं चित्त बुझेयानाछ्व ।

कः नयाः घ्यः धक्का तयेगु – भ्वासि चायेगु ।

वयागु बानि हे "कः नयाः घ्यः धक्काः तयेगु" ला खःनि ।

कःलि थें घंवाः जुइगु – मचाखाचातय्गु दुवालां (पाखें) दुःख सिइगु ।

मचाखाचा चन्दाल जूगुलिं मांबौ "कःलि थें घंवाः जुल" ।

कःनिब्वय् माकः पिवाः तयेगु – थःथम्हं द्यायेगु, थःथम्हं स्यनेगु ।

वं थःथाय् ज्या याकेत तयातःम्हला "कःनिब्वय् माकः पिवाः तये" थें जुयाच्वन का ।

कासुलाये – खंकं मखंकं काये ।

इज्जत हे मदयेक उपाय्सकं "कासुलाका" जुइमज्यू ।

कान्छिम्ह कलातं खि तःसां नस्वाः – थः यम्हसिनं न्ह्याथे याःसां यइ ।

वं धाःसा न्ह्याक्को ज्या स्यंकूसां न्ववाइमखु, आमु "कान्छिम्ह कलातं खि तःसां नस्वाःगु" खँ ल्हायेमते ।

काकःतुये – लागिमिगि चाये ।

(क) **दुःखसियाः याःगु तक ज्या स्यंबलय् "काकःतुइगु" ला जु हे जुलनि ।**

(ख) **न्ह्याबलें आमुथे "काकःतुयाः" जुयां जक छन्त सुनानं ग्वाहालि ब्यू वइला ?**

कालांकुलुं – आधिकारिक रूपं दुमथ्याःपिं खलः ।

ज्याखँय् धकाः धयागु "कालांकुलुं" तय् पाखें नं यक्को ग्वाहालिया ज्या जू ।

कातिकं लाः, भावं मलाः – कतिलाःसिं गतिमलाः ।

जितः नुगलय् स्याकाः काःगु वइतला "कातिकं लाः, भावं मलाः" मजुइ हे मखु ।

किसिकपाः जुइगु – भाग्य दइगु ।

"किसिकपाः" तय् न्ह्याथाय् वंसां न्ह्यागु याःसां लवः वः ।

किसिया न्हाय्पनय् धोलक थायेगु – छुं असर मजुइगु कथंया ज्या खँ ।

यक्को हालाजुले वइत ला थ्व "किसिया न्हाय्पनय् धोलक थाये" थें जक जुइका ।

किसियात फसि न्हययेकेगु – मायाया भाव क्यनाः दुःख बिइगु ।

वंला "किसियात फसि न्ह्ययेकेगु" धकाः सा ज्या यात ।

कुसिं न्याःगु – मामुलिगु ।

(क) **छं वइत अपाय्च्वंक दाःगुला वइत "कुसिं न्याःगु" ति हे मग्यंका ।**

(ख) **आमु ज्या ला "कुसिं न्याःगु" घालय् वासः पायेथें जुलनि ।**

(६) **खँत्वाः - खँभाय् व छुनाखँ छपुचः**

कुतिवाना पलाः - खू कया पलाः (खुत्यां)।

म्वाःमदुगु ज्या सनाजुल "कुतिवाना पलाः" छिनाजुइ माल।

कुसाकुतिं कुलेगु - फुर्फुरे यायेगु।

म्वाःसां म्वाःसां "कुसाकुतिं कुलाः" दाजुकियायात ल्वाका हे बिल का।

कुल्हाय् कुल्हाय् - ग्याःम्हेसित तिबःबिइगु अर्थय्।

थःम्हं तुं न्हापा किंमि सिक्क ख्याये धुंकाः आः "कुल्हाय् कुल्हाय्" धकाः हालाच्वन का, मनू मखुम्ह फइ।

क्वंचा हां न्याइगु - थ्वं काइगु।

भ्वय् वंम्ह "क्वंचा हां न्याकावयाः" छँय् जात्रा हे का।

क्वंचा प्वाः, भ्वंचा म्हुतु - यक्को नये त्वने माःम्ह (फुम्ह)।

थ्व मनूला "क्वंचा प्वाः, भ्वंचा म्हुतु" हे खःका।

क्वात्तुक्वायेगु - अर्ति बुद्धि बिइकथं ब्वःबिइगु।

गपाय्सकं ध्वांधाये, न्ह्याबलें कलाःम्हेसिनं "क्वात्तुक्वाका" च्वनीगु।

क्वेंना बसिया न्हिपं त्वपुइगु - सुचुके मफइगु।

छं यानाच्वंगु दुबिस्ताया ज्याखँ "क्वेंना बसिया न्हिपं त्वपुइगु" थें जुया वनका।

क्वँय्प्वाः व्हतं स्वयेगु - चिवा कायेगु।

छिमिगु दुबिस्ताया ज्याखँ ला "क्वँय्प्वाः व्हतं स्वया" च्वंपिं दु न्हें बांलाक होस या।

क्वँय्कालि जुइगु - सिउ व क्वँय् जक ल्यनेगु।

गुज्वःगु ल्वय् जूगु धाये वइतला वासलं थि हे मथिल भ्रन भ्रन हे "क्वँय्कालि" जुयावन।

क्वँय् चुलेगु - त:धंगु परिश्रम यायेगु ।

न्ह्याक्को हे "क्वँय् चुला:" सना जूसां नं नयेबलय् वहे छभ्वा: छप्यय् सिबय् मेगु छु दु धका: ।

ख

खँज:सि - खँ सयेका नइम्ह ।

न्ह्याथाय् वंसां प्वा: जा: व "खँज:सि" या ।

खँ खुँ लाये - मखुगु खँ ल्हा:गु ज्वने ।

उमि खँ ल्हानाच्वंथाय् जि त्वाक्क थ्यंबलय् "खँ खुँ लात" का ।

ख:प्वा: तियेगु - गोप्य यायेगु ।

उज्व:गु ज्याखँ यायेत धैगु "ख:प्वा: तियेगु" सयेकेमा: ।

खि भुजिं - न्ह्य:ने ला:थाय् मा:गुंम्वा:गुं खँल्हाना: हाला जुइम्ह ।

"खि भुजिं" थें हालाजुइम्हेसित स्वया जक यइ धका: ।

खिचायात ला त्व:तकेगु - फाये मफइगु ।

तिपागुलुयात अय्ला: त्व:तके धैगुला "खिचायात ला त्व:तकेगु" धायेथें जक ख: ।

खिउँथाय् गुच्चा कयेका: नयेगु - ताकं ताकं ज्या याना: सफल यायेगु ।

धात्थें हे वं "खिउँथाय् गुच्चा कयेका: नयेगु", न्ह्याबलें सफल जुइ ला ?

खि क्वबिया: लाय्कू धन्ना - म्वा:मदुगु पीर ।

थ:त छु दइगु धका: ब्वाँय् जुयाच्वंगु व म्वा:सां म्वा:सां "खि क्वबिया: लाय्कू धन्ना" या ज्या ।

खिखांमुग:या अप्सरा - भ्वासि ।

गातगात खँ उप्व: जुल "खिखांमुग:या अप्सरा" जुइम्वा:ल ।

खिफायेबलय् लोता ज्वंके बह:म्ह - ज्यालगय् मजूम्ह, ज्या ख्यले मदुम्ह ।

व मनूला "खिफायेबलय् लोता ज्वंके बह:म्ह" हे ख: का ।

खिं म्हुकलं मस्यू, हिं म्हुकलं मस्यू – मखुथे या:सां मस्यू, ख:थें या:सां मस्यू ।

तसकं हे ध्वां पाक: का व "खिं म्हुकलं मस्यू, हिं म्हुकलं मस्यू" गुज्व:म्ह मनू धाये ।

खिचां मस्यूगु दु:ख सिइगु - तसकं दु:ख सिइगु ।

म्वा:मदुगु ज्या संजुल "खिचां मस्यूगु दु:ख सिल" मखुला आ: ।

खिचाखिइ अप्पां कयेकां थ:त तुं चिच्चा: व: – अ:ख:बतं लाइगु, अपजस वइगु ।

भन जिं मिलय् यानाबी धयां ला "खिचाखिइ अप्पां कयेकां थ:त तुं चिच्चा: व:" ख:थे याये मत्य:पिं ।

खिचाया न्हिप्यं तप्यंकेगु – मजुइगु ज्या सं जुइगु ।

आमु ज्या ला "खिचाया न्हिप्यं तप्यंकेगु" थें ज्व:गु ज्या धका: सा जुल ।

खिम्हुतु – ज्यूगुं मज्यूगुं खँ ल्हाना जुइम्ह ।

व "खिम्हुतु" यात दुबिस्ताया खँ छुं हे कने मज्यू ।

खापां काका: ख्या: – मर्मय् दिइगु ख्या:, स्याख्या: ।

(क) **ख्या: ला ख्या: "खापां काका: नं ख्या:" जुइला ?**

(ख) **वं लप्पां काका: ख्या: यात, वइत "खापां काका: ख्या:" यानाबिल का, स्वया छु लगेज् ।**

खांखिना बिलि – क:घाये मफुपिं ।

अबु छम्ह सीबलय् मस्त फुक्क "खांखिना बिलि" थें जुयावन ।

खुसिइ गा पायेगु – थुइकं चायेकं द्याका च्वनेगु, लापर्वाइ ।

थुगुसिइया लाय् फुक्क सिइकं चायेकं हे "खुसिइ गा पायेगु" थें जुलका छ्याये ।

ख्वताबजि नकेगु – ल्हा: म्हू चिना: दथु पतिंया गौचां दायेगु ।

न्ह्याक्को धा:सां खँ मन्यंगुलि तमं "ख्वताबजि नका" हलका ।

ख्वलाचां पुयाजुइगु – अयूला: त्वनाजुइगु ।

(क) **अथे "ख्वलाचां पुयाजुइ" मा:म्हसिगुनं जिउ गतिलाइला ।**

(ख) **"ख्वलाचां पुया जुइगु" ला वयागु बानि हे जुलनि ।**

ख्वकंचा जुयेगु – न्ह्याम्हसिया नापं ल्यूल्यू न्ह्य:न्ह्य: जुइम्ह, थिल कि प्यपुनिगु ।

(क) **गपाय्सकं मछा: मजूम्ह धाये आ: "ख्वकंचा हे जुया जुइगु" का स्वरे ।**

(ख) **भिंगु व ख:गु ज्याखँय् "ख्वकंचा जुइस:सा" न्ह्याथासंनं फाइदा काये फइ ।**

ख्वा: हुयाखतनं गल: हुयाछ्वयेगु – छगू ज्याङ्वलं मेमेगु ज्या नं सिधयेकेगु ।

बुराबुरि जंक्व याना: "ख्वा: हुयाखतनं गल: हुया छ्वयेगु" कथहं म्हचाय्मचा नं बिया छ्वत ।

ख्वा: बकुलाकेगु – चित्तबुभय् मजूगु भाव ब्वयेगु ।

भ्मीसं धैगु खँ न्यना: व ला "ख्वा: बकुलाका" वन ।

ख्वाख्वा त्यायेगु – नुगलय् दिक्क न्वायेगु, तिक्क मिंक न्वायेगु ।

वं छगू ज्या स्यंकूबलय् फुक्कसिनं हे "ख्वाख्वा त्यात" ।

ख्वंम्व: जुयेगु – विश्वास मंदयेगु ।

ध्वगिक स्यना: "ख्वंम्व: जुइ" धुंकूम्ह मनूयात सुनां पत्या:याइ ।

खुं मन:, वालं न: – रक्षक हे भक्षक ।

(क) **थनला "खुं मन:, वालं न:" जुयाच्वंगु दु ।**

(ख) **पिवा: तयातयां छ्याय् "खुं मन:, वालं न:" जुसेंलि मेगु हे उपाय यायेमाल ।**

खेप वनां धन छखे ला:, छेँय् वयां कला: छखे ला: – न्ह्यागगु या:सां ह्याइगु ।

कर्मय् मदुम्हय्सित अथे हे ला ख:नि "खेप वनां धन छखे ला:, छेँय् वयां कला: छखे ला:" धायेथें धका: जुल ।

खौ क्वयेकागु कवाफ सा: – झंग: लायेगु खँ ।

वं धा:गु खँ जुइवं हे छु "खौ क्वयेकागु कवाफ सा:" धा:सां पत्या: जुया च्वनेगु ला ।

ख्यँय् न्याना: हँय् फ्वसा – चीधंगु ज्याय् त:धंगु लव: ।

पँय्कालि बनय्ज्या याइपिनि ज्या हे "ख्यँय् न्याना: हँय् फ्वसा" यायेगु ला ख:नि ।

ख्यँय् थ्व: माखाचा – लाग्वलं लिना: धिसिला:म्ह मिसा ।

व:म्हव:म्ह मछि मचाखाचाया मां जुइ धुंकूसां झन झन हे "ख्यँय् थ्व: माखाचा" थें च्वनावलका स्वरे व मिसा ।

ख्या:यात ले स्या: मचा:, ख्या: धुंका: छुं मचा: – न्ह्याइपु जक अप्व: अनुभव यातलें लिपा उकें वइगु दु:ख वा: मचाइगु ।

पीर मर्का न्ह्याक्व हे दुसा नं "ख्या: यात ले स्या: मचा:, ख्या: धुंका: छुं मचा:" थें जुयाच्वंगु दु वयात ।

ग

गसु मलनिगु – सोभित मदयेगु, धंग मदयेगु ।

(क) **थ: "गसु मलं" कर्पिन्त हिस्याना जुइ ।**

(ख) **"गसुमलंम्ह" कला: लाना: भुतुलिइ मि मच्यात ।**

गफि – म्वा:मदुगु खँ ल्हाना: मनूतय्त लट्ठ याइम्ह ।

व "गफि" यागु खँ न्यनाच्वनां छँय् जा बुइला ।

गथांमुग: ख्वा: – ख्वा:पालं हे ग्यानापुम्ह ।

ख्वा:पा: "गथांमुग: ख्वा:" जूसां मन् भलादमिम्ह ख: ।

गंसुवा: जुइगु – झंग: लाना खँ ल्हायेगु ।

फैचा छम्ह उमिसं "गंसुवा: जुया:" माकुक हे नयाबिल ।

गुबलें प्या:चा:, गुबलें झूचा: – मा:बलय् मा:कथं मजुइगु अर्थय् ।

मज्यूगु थ्व हे ला ख:नि "गुबलें प्या:चा:, गुबलें झूचा:" आ: यायेगु छु ?

गुइमायकी – ग्याफ्रा ।

भीगु न्ह्यःने न्ह्याक्को हे फर्माय् यानाः खँ ल्हाले वं, पिने वनिइबलय् न्ह्याबलें "गुइमायकी" जुयावइ ।

गोरागू लुइकेगु – अय्लाः कायेगु, मि दुइगु ।

थुगुसिइ भ्वय् न्याःथे च्वं उमिथाय् छँय् "गोरागू लुइका" च्वन ।

ग्वाचय् न्हि, कयुताम्वलय् खि – सुद्धि व लगः धगः मदुम्ह ।

थ्व बुरा ला "ग्वाचय् न्हि, कयुताम्वलय् खि" हे जुयावन का ।

ग्वाय् म्वाकेगु – फाइदा यानाः फुई यायेगु, फुरुङ्ग जुइगु, सन्तुष्ट जुइगु ।

दुगंछि लवः वःगुलिं वं "ग्वाय् म्वाकल" ।

ग्वाचय् चिसवाः वयेकेगु – चुप्पा नयेगु ।

ख्वाः स्वयेबलय् पाकः ख्वाःसां "ग्वाचय् चिसवाः वयुकः जुइ" माःम्ह मनू का स्यूला छं ।

ग्वायूपिया सुकुध्यां – करपिनि मभिंगु व स्यंगुलिइ हिस्यानाः लयूतायेगु ।

उमिगु ज्या ला स्यन भाइसा "ग्वायूपिया सुकुध्यां" ।

ग्वाहालि यायां छ्वालिप्वाः ज्वनेगु – बेइमान यायेगु ।

ध्वगिक हे स्यन व मनू, पासाम्हेसिनं "ग्वाहालि यायां छ्वालिप्वाः ज्वनेगु" ज्या यानाब्यूबलय् खत्तम का ।

घ

घलंघलं ल्वः – उथेंउथेंतु जुइगु अर्थय् ।

छपा तुतिं चीहाःम्हेसित छपाल्हाः चीहाःम्ह भम्चा लासेंलि "घलंघलं ल्वः" गु जुल मखुला ।

घच्चाः पहः क्यनाः गुछाः नयेगु – कर्पिन्त फ्वानाः थः कतिलाकेगु ।

मनू म्हसीका तयाति "घच्चाः पहः क्यनाः गुछाः नयेगु" दाउ वयाके आःतकं दनि ।

घः हिले - नसा नयेयये ।

(क) न्ह्यागु नकूसां ग्वामग्वाम नयेफु गुलिजक "घःह्यूगु" धाये ।

(ख) म्हुतुइ "घः हिले" फःसा धकाः न्ह्यागु नःसां साः मसाः धैगु दैमखु ।

घःकू नं कुल नाश जुइगु - थः थःया ल्वापुं थः हे नाश जुइगु ।

वेकारय् थःथः ल्वापु यानाः "घःकू नं कुल नाश जुइ" धैगु बिचाः हे मयाः, स्यन मखुला आः फुक्कं ।

घाँय्म्वःसु द्वँय् नं मि मदं - अभागी ।

(क) दिन मभिन धायेव "घाँय्म्वःसु द्वँय् नं मि मदं" का स्यूला ।

(ख) मज्यूम्हेसिया "घाँय्म्वःसु द्वँय् नं मि मदं" छुयाय् ।

घुंकाये - गमक्क च्वने, न्याकुं काये, बराये चाये ।

(क) वया "घुंकायेगु" बानिं यानाः हे पासापिं नाप बायेमाःगु ।

(ख) थिक हे जुलनि "घुं कया" च्वंतलें भ्वय् वने छखेलात का ।

घ्यः छुकिइ वात कवाफय् - सितिकं मवंकेगु अर्थय् ।

द्याःत्याःया छुखँ "घ्यः छुकिइ वात कवाफय्" जुलका ।

च

चाकु दुथाय् भुजिं - नये दुथाय् म्वःम्वः ।

न्ह्याथासं नं अथे हेला खःनि "चाकु दुथाय् भुजिं" भुनिइगुला स्वाभाविक हे खः ।

चागः ब्वला - थुखें उखे, उखें थुखे यायेगु ।

ज्या छुं हे मदुसां व मचा छम्हेसित "चागः ब्वला" थें यानातःगु जिं ला स्वये हे मफुत ।

चाकु पानाः भुजिं लायेगु - लोभय् फसय् यायेगु ।

"चाकु पानाः भुजिं लायेगु" ज्या यानाच्वंगु धैगु खँ सुनानं वाःचायेकूगु हे मखुनि ।

चिम्संप्वा: पतिकं मिखा द्वगु - तसकं होसियारी जुइफुगु ।

"चिम्संप्वा: पतिकं मिखा दुम्हेसित" अथें भ्रंग: लाये फइला ?

चिम्सं तिंतिंस्वाके - ग्याये ।

(क) धायेकं धायेकं याक:चा वन "चिम्सं तिंतिंस्वाके"माल मखुला छं ?

(ख) वं अनया खँ कंबलय् जिगु म्ह छम्हं हे "चिम्सं तिंतिंस्वाना" वल धयां ।

चुंदांया खिति - रतिभर ।

आ:ला छन्त "चुंदांया खिति" हे बिइ मखुत ।

च्वकाबजि का: - पुच्छारम्ह, दकलय् क्वकालिम्हं ।

हेला यायेमते वइत "च्वकाबजि का:" जूसां न्ह्यागु ज्या नं याये स: व ।

च्वलां सुये - तापाक च्वंगु क्यने ।

म्हुतुं न्वमवासे "च्वलां सुया" च्वन ।

च्वजाये धातलें क्वब्वात - घमण्डिं बांमला:गु लिच्व: लाइगु अर्थय् ।

मनू घमण्डि जुइ मज्यू, खँला "च्वजाये धातलें क्वब्वात" जिल मखुला आ: ।

च्यापां चूम्ह बाहाँ स्यायेगु - फाइदा काये धुंका: नं भ्रंग: लायेगु ।

थ: कतिलाके धुंका: मानय् ला यात, "च्यापां चूम्ह बाहाँ स्यात का" खनला छं ।

च्वय्च्वय् धाये - जान्या जुये, उप्वये ।

छ मनू धा:सा न्ह्यागु ज्याय् नं "च्वय्च्वय् धाया" जुइ, ज्या स्यन मखुला आ: ।

च्वय्वने स्वतलें त्वेकं - धोका नइगु अर्थय् ।

चित्त भिंम्ह जूसा धका: "च्वय्वने स्वतलें त्वेकनका:" आ:तिनि सन्तोष जुइका ।

छ

छगः कपालय् निपु नामलो तयेगु } (थीथी कथंया) तःगु ज्याय् ।
छगू ब्वहलय् निपु न्वः तयेगु } छक्वलं ल्हाः तयेगु ।

(क) **"छगः कपालय् निपु नामलो तयाः नं" छंगु ज्या गुबलें गति लाइला ?**

(ख) **आमु छं ज्या सना जूगु ला "छगू ब्वहलय् निपु न्वः तयेगु" ज्या जुल का ।**

छुस्याक्वः मुस्याक्वः – ज्याय् ख्यले मदुपिं

व "छुस्याक्वः मुस्याक्वः" त जक बथांचिंक दयां छुयाये ।

छँय् च्वंम्हसित लापाँय्, बुँइ वंम्हसित चापाँय् – अन्याय ।

छ हामा जुया च्वनाः "छँय् च्वंम्हसित लापाँय्, बुँइ वंम्हसित चापाँय्" यायेमज्यू, फुक्कसितं उतिग्यने माः ।

छ्यलां ल्यं, मछ्यलां तं – शिक्षा ज्ञान बिइगु अर्थय् ।

ज्ञान शिक्षा धयागु "छ्यलां ल्यं, मछ्यलां तं" जुइगु वस्तु खः ।

छ्यँनय् पु गाइगु – छ्यूं छगलं सँ तुइगु ।

बुरा मजूनि गथे धाये "छ्यँनय् पुगाये" धुंकल ।

छ्यँनय् न्हुइगु – हेमाति यायेगु, क्वह्यंकेगु, हेपे यायेगु ।

(क) **कायनं "छ्यँनय् न्हुइगु" यानाहःगु बौयाके होस हे मदु ।**

(ख) **स्वैतं "छ्यनय् न्हुइगु" ज्या बांलाःगु भिंगु ज्या मखु ।**

छ्याछःसिं – न्ह्यागुं ज्या खँ स्यंकिइम्ह ।

(क) **उज्वःम्ह "छ्याछःसिं" यात बियां नं ल्यना च्वनीला ।**

(ख) **न्ह्याम्हेसितं हे ल्वाके फु "छ्याछःसिं" हे जुयाच्वन का व ।**

छ्वसमू नं जाःप्वाः तिइगु – मामुलि खं तःधंगुयात पनेगु ।

गुबलें गुबलें "छ्वसमू नं जाःप्वाः तिइगु" ज्या नं यायेसयेके माः ।

छ्वय्ला भु लिपा, मू भ्वय् न्हापा - ता:मला:गु ज्या ।

छं हे बिचा: याना स्वरे का "छ्वय्ला भु लिपा, मू भ्वय् न्हापा यानां" सु मनू चित्त बुझे जुइ ।

छ्वालुयेगु - उप्व: जान्या जुयेगु ।

(क) उप्व: "छ्वालुयेगु" बानि दुपिं मनूत हिसिमदु ।

(ख) थ्व मनूला स्वये हे मास्ते मव: गपाय्सकं "छ्वालुम्ह" खनीसा ।

ज

जँनुफा: बल्लाके - परिश्रमी जुये ।

ज्या याना: नयेमा:पिं थ:गु "जँनुफा: बल्लाके" फुसा जक सकसिनं ययेकी ।

जँनुफातय् मिखा ला:गु - इलय् होस मया:गु ।

"जँनुफातय् मिखा ला:गुलिं" तसकं दु:खसिल ।

जाब्व स्वया: बौ बिइगु - थाय् वा ईयात ल्व: कथं ज्या यायेगु ।

"जाब्व स्वया: बौ बिइ स:सा" जक न्ह्यागु ज्या नं सुथांलाके फइ ।

जां का:म्ह हँय्चा - नसां का:गु अर्थय् ।

थ:त य:गु खनेवं स्वछा: यागुं छछा: याना: नल "जां का:म्ह हँय्चा" थें जुयाच्वन का ।

ज्वलं गा:, बलं गा: - स्वाभिमानिया अर्थय् ।

आत्मा गौरवया निम्ति "ज्वलं गा:, बलं गा:" जुइके फयेके मा: ।

झ

झसंक वनेगु - आकाझाकां होसय् वयेगु ।

(क) इकुइकुं न्ह्यलं ब्वाना च्वंम्ह "झसंक वंक" मचा च्यॉय्क ख्वयाहल ।

(ख) **मतापय् मि कुनाच्वंम्ह ला, गा मिंन्वःगु खंबलय् "झसंक वनीगु" जु हे जुलनि ।**

झातादायेगु - ख्याः बच्छि नी बच्छि यानाः जबरजस्ती सितिकं कायेगु ।

मनू धुरंधूर चलाखम्ह खः, न्ह्याम्हसिकें हे "झातादायेगु" ज्या यायेसः ।

झारा जूगु म्हुतु - ज्याय् ख्यले मदुगु खँ म्हुतुप्वाः हे मदिसे प्याराप्यारा हाला च्वनीगु अर्थय् । लाः लाः थें हालेगु ।

(क) **न्यने हे यःगु मखुत आमु "झारा जूगु म्हुतु" या खँ ।**

(ख) **"झारा जूगु म्हुतु" नं खःगु बांलाःगु खँ पिहाँ वइला ?**

झू झंगः - त्वाःनाः ताःहाकःम्ह मनू ।

अबु सिकुति काय् "झू झंगः" गपाय्सकं ल्वःगु ।

झूचाये - म्ह छम्हं नित्रुक प्याये ।

कुसा ज्वनावने ल्वःमन "झूचायेक" वां दाल ।

झ्याईझ्याई हालेगु - थथाय्सकं चुक थ्वयेक ल्वायेथें हालेगु ।

छुं हे धाय्मते न्हें वइत "झ्याईझ्याई हालिइगु" वइगु बानि सिइकि ।

झ्वागालय् दुनेगु - कर्पिन्त भिंकेगु ज्यां थः स्यनेगु, आकाझाकां ज्या स्यनेगु ।

विचरा छ्याये ज्या याये धकाः याःगुला खः, थः थम्हं "झ्वाकलय् दुन" अथे जुइ धकाः सुनां छुस्यू ?

त

ताख्वाँय् - मताःछू याइम्ह ।

उज्वःपिं "ताख्वाँय्" तय्त विश्वास यायेमज्यू ।

तांन्वः मचाः, चःति झूचा - दुःख मतायेगु अर्थय् ।

(क) **उपाय्सकं जुलं हे "तांन्वः मचाः, चःति झूचाः" गुज्वःम्ह मनू धाय् ।**

(ख) **"तांन्वः मचाः, चःतिं झूचाःम्ह" धकाः छ थें ज्वःम्ह मनूयात धाइ का ।**

तिपागुलु – थ्वँ अयूला: खंक्वपतिकं, लुमंकनं त्वनेमा:म्ह ।

थ्व "तिपागुलु" नाप गनं हे वने मज्यू ।

तिछुँ दुनेगु – म्ह छम्हं ल: सुलुसुलु वयेक प्यायेे ।

धलय् कुतुं वना: म्ह छम्हं "तिछुँ दुने" थें जुइका वल ।

टुक्रा उस्ताद – पूवंक म्ये हाले मस:म्ह ।

थ:गु पहलं खूब म्ये हाला जुइमा: "टुक्रा उस्ताद" या ।

त्वरकां – खंसां मखंछू याइम्ह, मस्वयाथें याना: स्वइम्ह ।

(क) **"त्वरकां" जुल का व खंसां नं मखं धाइम्ह ।**

(ख) **गुलि जक दुश्मन धाये व न्ह्यागु ज्या या:सां नं "त्वरकां" नं स्वये थें स्वया च्वनी ।**

त्वह मामां व: न: जुइगु – निहु ज्वज्वं कतिलाकेगु दाउ ।

आमु छंगु "त्वह मामां व: न: जुइगु" बानि जित: ला मय: का न्हैं ।

त्वाथय् दायेगु – स्वइगुं फाइदा जुइत्यंगु ज्याय् नोक्सान याना बिइगु अर्थय् ।

बिचरायात नये त्ययेका: "त्वाथय् दाया" बिल गपाय्सकं जक बेमानम्ह मन् धाये ।

थ

थंदे क्वंदे जा:र – नां जाये ।

(क) **व छम्ह "थंदे क्वंदे जा:र" म्ह गुरू ख: ।**

(ख) **वं बेमान याना: नयाजूगु खँ "थंदे क्वंदे जा:र" जूगु वं थ:म्हेसिनं हे चायेके धुंकल ।**

थ:गु छ्यनय् किसि प्याखंहूगु मखं, कर्पिनि छ्यनय् सि ब्वाँय्जूगु खँ – थं:गु च्यूता: मतसे कर्पिनिगु खँय् च्यूता: तयेगु ।

थ:गु ज्या जक गतिलाक या, आमु "थ:गु छ्यनय् किसि प्याखं हूगु मखं, कर्पिनिगु छ्यनय् सि ब्वाँय् जूगु खंगु" खँ ल्हाना जुइमते ।

थःत थम्हं गाः म्हुइगु - थः थम्हं दुःख मालेगु ।

(क) व भिं जुइ मखुत "थःत थम्हं गाः म्हुइगु" धकाःसा ज्या याना च्वन ।

(ख) मुद्दा यायेगु धैगु हे "थःत थम्हं गाः म्हुइगु" ज्या खः ।

थः थाय् आगंद्यः, कर्पिन्थाय् बहिद्यः - थःगु द्वं सुचुकाः कर्पिनिगु खँ प्रचार याना जुइगु ।

वं छन्हु तःधंगु चोत नइतिनि स्वरे "थः थाय् आगंद्यः, कर्पिन्थाय् बहिद्यः" जुयाजुइगु बांलाःगु खँ मखु ।

थाकाथुक - कातिकं लाकाकायेगु ।

तताम्ह ब्याहायाना हल केहेँम्ह "थाकाथुकु" वल ।

थानापर्सि व्हालांफ्वालां - गसुमलाः ।

छ ला साप हे धंग मदु का, "थानापर्सि व्हालांफ्वालां" म्ह जुया जुइगु बांलाःलाव ।

थुँक्व प्याइ, पिक्व बुइ - गथेयात अथे हे जुइ ।

न्हापां हे ज्ञां दयेकाः ज्या यायेमाः, "थुँक्व प्याइ, पिक्व बुइ" धैगु खँला सि हे स्यूनि ।

द

दम्बिया तपस्या सूर्द्यःया नामं - व्यर्थगु परिश्रम ।

वं आशा कयाः परिश्रम यानाच्वंगु ला "दम्बिया तपस्या सूर्द्यःया नामं" थें जक जुइ ।

दथु क्वथ्याःगु - तालय् मलाःगु ।

आमुथे "दथु क्वथ्याक" ज्या यानानं ज्या गतिलाइला ?

दक्को भनं नारां, थःगु छेँय् हारां - नियत मभिंम्ह ।

थुज्वःपिं "दक्को भनं नारां, थःगु छेँय् हारां" पिनि पाखें तापाक हे च्वनेगु भिं जुइ ।

दलूचा गुथि पाः - म्ह्याय् बूगुया मचाबू ब्यंकेगु ।

थौं उमिथाय् "दलूचा गुथिपाः" या भ्वय् न्याः ।

दागिं पलाः - दावनी पलाः, अमानवी पलाः, झ्यातु पलाः ।

थौं वया तं पिहाँ वः थें च्वं खंला वं "दागिं पलाः" छिना वःगु ।

दिपं दनावःम्ह - भाजं ख्वाः, हाकुसे गरखेसे ख्वाःवःम्ह मनू ।

उज्वःम्ह "दिपं दनावःम्ह" थें च्वंम्हेसित गुज्वःम्ह कलाः लाइगु जुइ ।

दुसाःकी - दुष्ट, मभिंम्ह ।

दक्वसितं स्यंका जुइम्ह उज्वःम्ह "दुसाःकी" यात सुनां विश्वास याइ ।

दुगः त्वथुलेगु - ल्ह्वने हे मजिइक ज्या स्यंका बिइगु ।

(क) आमुथे यात धाःसा "दुगः त्वथुलेगु" ज्या जुइका ।

(ख) बेकारे छुं मस्यूम्हेसित "दुगः त्वथुलेगु" ज्या यानाबिल ।

द्यनाच्वंम्ह धुँ थनेगु - ल्वःमंके धुंकूगु तंयात उलाबिइगु ।

म्वाःसांम्वाःसां प्यात्त नवानाः "द्यनाच्वंम्ह धुँ थनेगु" ज्या यात छं ।

ध

धर्म धलय् कर्म कालय् - धर्म कर्मय् विश्वास मयायेगु अर्थय् ।

थौंकन्हय् जमानाय् "धर्म धलय् कर्म कालय्" जुइ धुंकल का स्यूला छिमिसं ।

धनय् कवाज म्हितेगु
धनय् लाल कायेगु } थःम्हं दुःखसिइ म्वाःगु वा थःगु मेहनत मतूगु धनय् मोज यायेगु ।

(क) व "धनय् कवाज म्हिते" दुम्हेसियागु संगत याना जूसा झीपिं नापं स्यना वनीका ।

(ख) स्व भाई जिला व थें "धनय् लाल काये" दुम्ह मनू मखु, छं सि हे स्यू ।

धालखँय् न्यायेगु - सुझबुझ मयासे सुनानं धाःगु खँय् जुइगु ।

अथे "धालखँय् न्याइम्ह" मनुखं नं जस काये फइला ?

धिमे स्यना तःगु – प्वाथय् दइगु (गर्भवती जुइगु)

व मिसा गथे न्यासिवने थाकुचाःगु धकाः च्वनां ला "धिमे स्यना तःगु" धकाः सा जुयाच्वन ।

धुकू पिने, चुकू दुने – महत्त्वहीन ।

छु ज्यालगय् जुल आमु छंगु "धुकू पिने, चुकू दुने" लाःगु ज्याखँ ।

धेँधेँ बल्लाः – जबरजस्ती, बल्लासही ।

व ला अन " धेँधेँ बल्लाः" यानाः थ्याकःवंम्ह ला खःनि ।

धौयात भौपिवाः – सिइकं चाय्‌कं नोक्सान जुइकेगु ।

म्हंचाय्‌केगु ज्या ला यात "धौयात भौ पिवाः" तयेगु जकं ज्या जुल का ।

धौबजि नकेगु – ज्यान संकल्पय् लाकेगु ।

वइत ध्यबाया लोभ क्यनाः ज्या याके यंकूगु ला "धौबजि नकेगु" थें जूवंगु दु ।

ध्यखामाया – वं स्वये वं याइ थें वं स्वये वं याइ थें जुइगु अर्थय् ।

न्ह्यागु ज्याय् नं "ध्यखामाया" अले गनं इलय् ज्या सिधयेके फइ ।

ध्यबा मदु बाउचिया लैं न्यायेगु – क्षमतां मचाःगु ज्याय् मिखा तयेगु ।

मफुम्हेसिया आंतयानाः आमु "ध्यबा मदु बाउचिया लैं न्यायेगु" खँ ल्हाःजुइ मते ।

ध्याङ्ग्रो थायेगु – मनय् दुने खुलदुली जुइकेगु ।

पासाम्हेसिनं कमाय्‌याःगु खंबलय् वयागु मनय् "ध्याङ्ग्रो थात" ।

ध्वाखा धस्स्वाः – पंगः मदुगु ।

छि भ्मायेफइ छिगु निम्तिं "ध्वाखा धस्स्वाः" भ्मासँ ।

ध्वांज्यः – मौकाय् कतिलाके मसःम्ह, चलाख मजूम्ह ।

छँय् थ्यंक वयाः ब्यूवःगु हे मकाइम्ह गुज्वःम्ह "ध्वांज्यः" धाये थ्व मनू ।

ध्वां - मूर्ख, ग्वाज्यः ।

(क) **नःवा धकाः सःतलं हे नःवने मसःम्ह गुज्वःम्ह "ध्वां" धाये थ्व मनू ।**

(ख) **थःम्हं न्ह्यायेगु लाकां हे अःखः न्ह्यःखः मस्यूम्ह गपायसकं जक "ध्वां" म्ह धाये ।**

ध्वाँय्नाय् - उप्वलं तःधिकःम्ह ।

छुं हे ज्याय्ख्यले मदु, मनू "ध्वाँय्नाय्" जुयां छ्याय् ।

धोंया न्यकू घःचुकू तयेगु - संभव मजूगु अर्थय् ।

आमु छंगु खँला "धोंया न्यकू घःचुकू तयेगु" कथंया खँ जुल का, सु जक पत्याः जुइगु जुइ ।

ध्वंगलय् खा कुनेगु - मूर्ख जुइगु ।

आहा ! "ध्वंगलय् खा कुनेगु" थें खुब बांलाःगु ज्या यात छं ।

न

नमचम यायेगु - छुं हे मखु थें अःपुक नयेगु, अःपुक सिधयेकेगु ।

(क) **थुलि ला वं "नमचम यानाः" नयाबिइका ।**

(ख) **थ्वला वं छुं हे मखु थें "नमचम याना" छ्वइका ।**

नये नास्ति, प्यनय् सास्ति - म्वाःमदुगु झन्झत ।

थ्व ज्याय् चाहिं जिं ल्हाःतये मफु, थ्व "नये नास्ति, प्यनय् सास्ति" जुइगु ज्या खः ।

नये न ल्ह्वये - बाम्हय् काये ।

वं धाःगु खँ ज्यू धकाः बचं बिइधुन, आः जूबलय् जितः "नये न ल्ह्वये" जुल गुज्वःगु फसाद ।

नसिंगुलु - खंगु तक नयेमाःम्ह, न्ह्याथासं नं नया जुइम्ह ।

थ्व "नसिंगुलु" नापं जुइगु ला मछालापुसे हे च्वना वः ।

नयेंचाये - गर्भाशय च्वनीगु अवस्था ।

व माजु जुयाच्वनां छ्याय्, भौमचा "नयेंचाये" धुंकल धैगु खँ हे वाः मचाः ।

नमाय् जुइगु – अत्तेरी जुइगु, ह्यामि जुइगु, न्ययेके मफुम्ह, छाःम्ह ।

(क) **वइगु बानि "नमाय् जुइगु" हे जितः स्वये मयः ।**

(ख) **थ्व "नमाय् जुइगु" बानि दुपिं मनूतय्‌त सुनां नं हे काखय् काये फइमखु ।**

नकेंस्याये – गाक्क मनके, फुदंक मनके ।

चिरिमांम्हेसिनं "नकें स्याःगु" लिं हे व मचाया म्ह थाहां वये मफुगु ।

नयें सिये – स्वये खने, नये मखने ।

यक्को सम्पत्ति दयां छुयाये, छुं नये ज्यूगु मखु "नयें सिनाः" हे वयागु ज्यू सुथां मलाःगु ।

नासः लुकुंछिना जुइगु – हिसि दयेका जुइगु ।

कलाकार धैपिसं ला "नासः लुकुंछिना जुइगु" यायेमाः ।

नासः छखे लायेगु – हिसि मदयेगु, बिसिद्धि जुइगु ।

"नासः छखे लाका" जुइपिं मनूतय्‌त गनं हे मानमर्यादा धैगु दइमखु ।

नासः भ्याल्ल लुइगु – अतिकं बिसिद्धि जुइगु ।

बागः मिखां हे स्वये मास्तेमवः थ्व "नासः भ्याल्ललूम्ह" मनूयात ।

नानारंगीया ग्वाचय् जाथाः – सुद्धि मदुम्ह भ्वासि, बराय्‌चाःम्ह ।

व "नानारंगीया ग्वाचय् जाथाः" म्ह मनू धकाः सुनांजक मस्यू ।

नांगापचिनं प्याखं हुलेगु – इज्जत मदयेक फाइदा कायेगु ।

"नांगापचिनं प्याखं हुलाः" सां वं फाइदा का हे काल ।

नांतये धातले छ्यांतः – तःधंगु ज्या स्यने ।

उलिमछि दुःखसियाः खर्च यानाः याःगु ज्या "नांतये धातलें छ्यांतः" जुलका छुयाये, तसकं ज्या स्यन ।

नीप्यकु दानाः निलांगु बुइगु – अन्त्यय् असफल जुइगु ।

उलिमछि दुःखसियाः याःगु ज्या "नीप्यकु दानाः निलांगुं बुत" गुज्वःगु भाग्य मदुगु धाये ।

नैंक्याः छ्यं – तालु खुइले, सँ हाया वनिगु ।

धायेत ला "नैंक्याः छ्यं" मनूत बुद्धिमान जुइ धाइ ।

न्या मसी, कं सी – खनेमदुगु आन्तरिक समस्या ।

सुनां छु स्यू जि ला थौंकन्हय् "न्या मसी, कं सी" जुयाच्वन का ।

न्याल्वहं चाःहुइकेगु – दे चाःहुइकेगु ।

व बदमाशयात ला "न्याल्वहं चाःहुइकाः" जात्रा यायेमाः का ।

न्यासें प्यासें धायेगु – थौं अय्लाः त्वनाः न्यासि चायेगु ।

भ्वय् वंम्ह थौं "न्यासें प्यासें धायेका" वल ।

न्याल्ल ब्याहां यायेगु – भुकय् यायेगु, भंगः लायेगु ।

जितः ला वं "न्याल्ल ब्यां" यायेगु धकाः सा स्वल ।

न्याक्वय् तापाःगु न्हाय्कनय् खनेगु – मनं खनेगु ।

व मनूला "न्याक्वय् तापाःगु न्हाय्कनय् खंके" फुम्ह का गुज्वःम्ह खना छं वइत ।

न्ववाक नं हिरा हाः – स्वभाव बचन बांलाये ।

ख्वाः बांमलाःम्ह जूसा नं "न्ववाक नं हिरा हाःम्ह" मनू खः व ।

प

पर्सिम्वलय् प्वःचिइगु – भाःत ल्याखय् मतयेगु ।

(क) **व बाउचित ला कलाःम्हेसिनं "पर्सिम्वलय् प्वःचिना" तयेधुंकल का स्यूला छिमिसं ?**

(ख) **ल्वापु ज्यनी नं मखुत व "पर्सिम्वलय् प्वःचिना" तये धुंकुम्हेसिनं कलाःया खँ अनस्तयानाः मेपिं स्वैगु खँ न्यनी नं मखुत ।**

पञ्जलं पिहाँवःम्ह धुँ – पास्याय् मफैम्ह ।

वइत सजायँ ब्यूगुला भन "पञ्जलं पिहाँवःम्ह धुँ" थें धकाःसा जुयावल ।

पँय्कालि बनय्ज्या - दलालि ।

"पँय्कालि बनय्ज्या" याइपिसं भ्रंगः मलाइ धकाः धायेगु ला भौचां ला मनः धाये थें खः ।

पाचु छ्यूं - बरेमनि ।

संकुलि तयाः न्यासिचायाः मिजंमस्त लिस्य भुलय् जुया जूगुलिं बौम्हेसिनं तंपिकयाः म्ह्याय्यात "पाचु छ्यूं" यानाबिल ।

पालिं मचुसे ग्वालिं चुइगु - थ:त थःम्हं मछिंकेगु ।

जान्या जुयाजूगुलिं "पालिं मचुसे ग्वालिं चुया" जुइमाःगु का स्यूला छं ?

पायाः पिहाँवयेगु - तमं मि जुइगु ।

उमिथाय् छँय् दाजुम्ह "पायाः पिहाँवःगु" ग्यानापुस्य हे च्वं ।

पाःख वनेगु - सीगु ।

धायेक धायेकं अय्लाः यक्को त्वना जुल "पाःख वन" का ।

पुलिक्वँय् वान्यायेगु - असक्त जुइगु ।

(क) बुराबुरि जुइकाः "पुलिक्वँय् वान्याना" च्वने मालीपिं उज्वःपिं ला खःनि ।

(ख) काय्पिसं वास्ता मयाः "पुलिक्वँय् वान्यानाः" हे सिनावन का विचरा बुरा ।

प्यनय् मिं पुयेगु - आपद जुइगु ।

छँ छखां किजाया नामय् जूबलय् वइत ला "प्यनय् मिं पुत" का ।

प्यं बन्हः तयेगु - ल्यवःसिं जुइगु ।

फुई यानाजुयां छ्याये "प्यं बन्हः तयाः" नया जूगु सुनां मस्यू धकाः ।

प्यं पुलेगु - बालि पुलेगु, तःसिं पुलेगु ।

थन जक यक्को खने दयां छ्याये "प्यं पुले" बलय् गुलि हे ल्यनी धकाः ।

प्वनां मचाः, फ्वनां चाः - मायाकाये मत्यःम्ह ।

उज्वःम्हेसित मायाकयां छ्याय् "प्वनां मचाः, फ्वनां चाः" म्ह विचित्रम्ह मन् ।

प्वंघः खनेगु - बेसाइत जुइगु, अलछिन जुइगु ।

सुथय् पिहाँवय्सातकिं "प्वंघः खंगु" ला थौं वनावनाथाय् तक ज्या मज् का गुज्वःगु बेसाइत धाये ।

प्वार्थनिसें खँ सयेका वःम्ह - बुरानवःम्ह ।

वयानाप नं खँल्हाय्फैला, वला "प्वार्थनिसें हे खँ सयेका वःम्ह" जुलनि ।

फ

फसं पुइके - च्यूताः मतये ।

का व म्वाःमदुगु खँयात "फसं पुइका" छ्वयाब्यु ।

फसय् लालकायेगु - मू मदयेगु, मजुइगु ज्या यायेगु ।

(क) उज्वःगु ज्या यानाजूसा "फसय् लालकायेगु" जुइका स्वयाच्वंरे छं ।

(ख) ज्यान पानाः ज्या याना जूम्हेसित "फसय् लालकायेका" बिल, गपाय्सकं गुण मस्यूपिं मनूत ।

फंसि क्यनाः, फसि नकेगु - झंगः लायेगु ।

वला गपाय्सकं नकचरा धाःसा "फंसि क्यनाः, फसि नकेगु" का ज्या याःगु ।

फायात समाः याकेगु - सफल मजुइगु, म्वाः मदुगु ज्या ।

वं पूवंके धकाः सनाच्वंगु ज्याःला "फायात समाः याकेगु" थें जक जुइ ।

फुतिफुतिगेराया मत - सफल मजुइगु आशा ।

छं गुगु आशा यानाच्वंगु खः वला "फुतिफुतिगेराया मत" थें जक जुइका स्वरे ।

फेतां चिनाः कयूता त्वःतेगु - भ्वासिचाः नकचरा जुइगु ।

आमु थे खँ सः धकाः "फेतां चिनाः कयूता त्वःतेगु" ज्या सना जुइमते न्हैं छं तःधंगु चोत नइ ।

फ्यंलिस्य स्वत्ती - असफल कुतः ।

बिचरा छ्याये कर्मय् हे मदुगु धायेला "फ्यंलिस्य स्वत्ती" न्ह्याबलें अथें का व ।

ब

बरेमनिकान्तां जुयेगु - सुचुक सँ खायेगु ।

काशी वनाः "बरेमनिकान्तां जुइक" सँ खानाः भाःतया नामं सराद्ध यानावल ।

बाम्ह सी, बाम्ह म्वाः - तच्वःगु कष्ट ।

बल्लाः धकाः ल्वाःजुल "बाम्ह सी, बाम्ह म्वाः" जुइक जुक्का हल का वइत ।

बागलय् न्याकाः, स्वंगलय् नयेगु - छगू ज्यां तःगू फाइदा कायेगु ।

थेक्कादार धैपिं "बागलय् न्याकाः, स्वंगलय् नयेगु" ज्या याइपिंला खःनि ।

बाम्ह भ्यलू - सासना जुइगु ।

ह्ययेकाः ह्ययेकाः ब्वनायंकाः "बाम्ह भ्यलुक" धकाः ज्या याकाहल गुलि दया मदुम्ह मनू धाये ।

बाःति हे मवंगु - मू मदुगु, बेकारगु ।

आमु थे "बाःति हे मवंगु" खँ ल्हायेमते ले भाई ।

बुँ तगिं, बजि फ्वगिं - गतिपति मदुगु अर्थय् ।

आयस्ता दु धकाः धायेगु जक का "बुँ तगिं, बजि फ्वगिं" जुयाच्वन का छ्याये ।

बेको मिखा – महीगु अर्थय् ।

वइत मखुगु छुं हे धइगु मदु अय्सां हे जितः वं "बेको मिखां" जक स्वया जुइगु ।

बेताः द्यः – त:जा: तप्यंम्ह मनू ।

स्वये हे ग्यानापुसे च्वंम्ह "बेताः द्यः" बांलूम्ह मनू खंबलय् जि ला थारा हे न्हुलका ।

ब्यय्पाः ब्यय्पाः क्यनेगु – मखुथे मखुथे यानाक्यनेगु, अ:खतं अ:खतं ज्या यानाक्यनेगु ।

गुपाय्सकं जक चन्दालम्ह धाःसा थ्व, भतीचा तं पिहां वलकिला "ब्यय्पाः ब्यय्पाः क्यनेगु" सिबेत छुं हे याइमखु ।

ब्वसा मरि, फ्वसा व्हः – ख्वा: बांला:, चाल बांमला: ।

(क) **बांलाक स्वयाः कायेमाः "ब्वसा मरि, फ्वसा व्हः" जुइयः ।**

(ख) **म्वाःगु च्वछाया जुइ मते, व मनूला "ब्वसा मरि, फ्वसा व्हः" म्ह का स्यूला छं ।**

ब्वक्सी भ्कारेयायेगु – न्हाय्कं प्वाचं दायेगु ।

ध्यबा खुयाकाल धकाः काय्म्हेसित "ब्वक्सी भ्कारेयाःगु" ग्याना पुसे हे च्वं ।

भ

भसं मिखा कनेगु – भ्वय् भ्वय् कना: स्वयेगु ।

थःम्हं तयागु थाय् ल्वःमंबलय् "भसं मिखा कनाः" भःभः न्हुल ।

भखारि फेता, किसि कय्ता – तसकं ल्ह्वंम्ह मनू ।

व मनू गपाय्जक ग्वारा जुयावःगु "भखारि फेता, किसि कय्ता" न्यासि हे वने थाकुइ धुंकल ।

भाजं मिखा – ख्व:सां मिखां ख्वबि मवइगु अर्थय् ।

अबु थें ज्वःम्ह सितं हे मिखां ख्वबि छफुति पिमज्वःका वया गुज्वःगु "भाजं मिखा" धाये ।

भाःमखनेगु – बरकत मदयेगु, छुं हे याये मफयेगु ।

ल्वगि जुसेंलि छुं हे यायेगु "भाःमखन का" व मनू ।

भाता भाता लिपा, आतापाता न्हापा – न्याचःदंम्ह स्वयाः ग्वाज्यः पाकःम्ह ज्या वःगु अर्थय् ।

खं जक चलाख जुयां छुयाय् "भाताभाता लिपा, आतापाता न्हापा" कथं ज्या जुयाच्वंगु छं बांलाक हे खन नि ।

भुतुलिइ मि मच्याः – नयेगु मदु, नये मखं ।

उमि ग्वःन्हुमछिं दये धुंकल "भुतुलिइ मि मच्याःगु" थ्व खँ छं मस्यूनिला ?

भुतिसः चाःहुइकेगु – दे चाःहुइकेगु ।

व लज्या मदुम्हेसित ला "भुतिसः चाःहुइकाः" सजायँ बिइमाः का ।

भ्यगः तुपुलिं पुइकेगु – बेइज्जति यायेगु ।

मामुलि छगू ज्या स्यंकल धायुवं तुं हे अथे "भ्यगः तपुलिं पुइकेगु" ज्या यायेज्यू ला ।

भ्वाभः सिमाय् लः बिइगु – सफल मजुइगु ज्याखँय् आस यानाः परिश्रम यायेगु वा खर्च यायेगु ।

न हे वाये मफये धुंकूम्हेसित वासः याना च्वनेगु ला "भ्वाभः सिमाय् लः बिइगु" जक जुइ का ।

भ्वाथःगा पाछायेगु – थःम्हं त्वःते धुंगु थःगु मखय् धुंकूगुयात माया याना जुइगु ।

(क) **बिया छ्वये धुंकूम्ह म्ह्याय्मचां थःछेँ तःधंका जुइगु धइगु "भ्वाथःगा पाछायेगु" थें जक खः धाइ ।**

(ख) **छन्त छु गुलि फाइदा वइ धकाः आमु "भ्वाथःगा पाछायेगु" ज्या यानाजुयागु ।**

म

मयःमयः त्वाय्चिंके – इच्छा बिपरित याके।

(क) **जबरजस्ती व्याहा यानाबियाः "मयः मयः त्वाय्चिंकल" खनी, दक्कों त्वःताः काय्म्ह बिस्यूंवना बिल का।**

(ख) **"मयःमयः त्वाय्चिंकां" नं भिं जुइला।**

माकःयात फंसि – थीवं स्यंकिइगु अर्थय्।

नकतिनि बिया तुरून्त हे स्यंके धुंकल का "माकःयात फंसि" थें का।

मां नवः, म्ह्याय् फ्वसाव्हः – हजिया दुवालं क्वजिया मभिनेगु।

इलय् होस मयाः आः "मां नवः, म्ह्याय् फ्वसाव्हः" जुइका च्वने मालका।

मांया दुरु त्वनां मगाः, अबुया क्वँय् चुचुप्यायेगु – म्वायेकं दुःख बिइगु।

थःत कतिलाइगु जक जुइवं तुं हे "मांया दुरु त्वनां मगाः, अबुया क्वँय् चुचुप्यायेगु" ज्या यानाजुइ मज्यू।

मां भ्वातिं तये छ्वयेगु – स्वार्थी जुइगु।

आमु थे मतलवि जुयाः "मां भ्वातिं तये छ्वयेगु" खँ ल्हायेमते छं।

मांकाःचःया पालिइ लवं कथं सुइगु – अर्थ मदुगु।

वइत ख्यायेत स्वःगु खं ला "मांकाःद्यःया पालिइ लवं कथं सुइगु" खँ थें जक जुइ का।

मां दिकेगु – अश्लील शब्द न्ववानाः (नांकयाः) ब्वःबिइगु, म्हुतु ल्हायेगु।

थःत मयःम्ह जुइवं अथे "मां दिकेगु" खँ ल्हाये ज्यूला ?

मिखां नगु पिहां वइगु – तच्वकंया परिश्रम।

व ज्या यानाबलय् थुलि थाकुल कि "मिखां हे नगु पिहां वल"।

मिखुंचां ग्वंगः हालिइगु – मिसा उप्वः ज्यान्या जुइगु।

"मिखुंचा ग्वंगः हालकि" ल्वापु प्वनिइमखु धकाः सिइका ति।

मिखा ध्वाखा थें जुइगु – न्ह्यः मवइगु ।

थौं म्ह इकुसे च्वनाच्वन, चच्छि हे "मिखा ध्वाखा थें जुयाच्वन" छु मतिइ लू, छु मतिइ लू ।

मुलु जुयाः दुहां वनेगु, पा जुयाः पिहां वयेगु – खने मदयेक दुष्मन जुइगु, तिइजक आगं सिइकाः लिपा स्यंकेगु ।

हाकु नुगः धैपिं "मुलु जुयाः दुहां वनेगु, पा जुयाः पिहां वयेगु" ज्याय् खप्पिस जुयाच्वनी ।

मुसमां गफ यायेगु – नये त्वने वास्ता मयासे दुइमदु सुइमदु खँ ल्हायेगु ।

छु "मुसमां गफ याना" च्वनागु थ्व, चुरोस छपुला च्याकि ।

म्ह क्यनाः, दां काइम्ह – फाँय्फुँइ जक यानाः फाइदा काइम्ह ।

"म्ह क्यनाः, दां काइम्ह" मनूयात ज्या ब्यूसा साप तःजि जुइका ।

म्हुतु ल्हायेगु – लाक्व पाक्व धायेगु ।

(क) साप छोत्ताम्ह मनू "म्हुतु ल्हायेत" ला छुं हे मखु थें यायेयः ।

(ख) तंया भ्कोंकय् जुक्क "म्हुतु ल्हाना हल" खनीका वइतला ।

म्हुतु बन्जाःया लाय्तये म्वाः – खँ जक सयेकाः दां म्वाःक बनय्ज्या याइगु अर्थय् ।

वइगु ज्या ला थौंकन्हय् "म्हुतु बन्जाःया लाय्तये म्वाःगु" ज्या यानाच्वंगु दु का स्यूला छं ।

य

यलक्वय् बूगु बकं – मखना थें ब्वलने ।

व मचा स्वरे "यलक्वय् बूगु बकं" थें गुलि याकनं म्ह थाहांवःगु ।

यःम्ह मुलय्, मयःम्ह ध्याचलय् – पक्षपाती ।

अथे "यःम्ह मुलय् मयःम्ह ध्याचलय्" याइम्हेसिनं नं सकसितं उति खनीला ?

यःसिं गुथि पाः - काय् बूगुया मचाबू ब्यंकेगु ।

उमिथाय् छैंय् थौं "यःसिं गुथि पाः" जूगुलिं फुकिजत फुक्कं वयाः म्वःल्हू वःगु खनीका ।

याक्वं प्यायेगु - संरक्षण यायेगु, सुरक्षित यायेगु ।

"याक्वं प्याना" तःसा धकाः न्ह्यागुं ल्यना च्वनी ।

यानय् मिखा वायेगु - तापाक खंकेगु ।

"यानय् मिखा वाये" फूगुलिं वं न्ह्यागुं खँ सिइका कायेफु ।

यांकयाः वांन्यायेगु - ताकंताकं खुँलायेगु ।

धाथें वं "यांकयाः वांन्याःगुला" खःम्हसित हे लात का ।

र

राहु पाहाँ सःतेगु - अपजस फयेगु ।

ससःकिजाम्हेसित सःतूगु ला भन "राहु पाहाँ सःतेगु" थें धकाःसा जुल ।

राहु बाहां - पिराहा ।

न्ह्याम्हेसितं हे उलिहे दुःख बिया जुइफु "राहु बाहां" हे खः का थ्वला ।

ल

लखय् दाया कीचा - मामुलिम्ह, ल्याखय् मदुम्ह ।

उज्वःम्ह "लखय् दाया कीचा" छु यायेत माःगु दु ।

लतिं मयः, पतिं मयः - त्यागी, कायेनं मखु यायेनं मखु धाइम्ह ।

दातिम्ह काय् छम्ह "लतिं मयः, पतिं मयः" धकाः दक्को फुक्क त्वःताः पिहाँ वन ।

लँ तप्यं - पंगः मदुगु ।

छितः सुनानं पनिइमखु भ्लासें "लँ तप्यं" ।

लुकुथुकु जुजुं पिलाक्वय् ला थां वः - फजुलगु कष्ट ।

वयागु खँ ल्हानां ब्याःला "लुकुथुकु जुजुं पिलाक्वय् ला थां वःम्ह" मन्, ज्या यानाः नइम्ह खः धकाः ला व ।

लुँ भ्गंगः - ह्येकाः वा थगय्यानाः कायेदुम्ह ।

"लुँ भ्गंगः" साहु छम्ह दुगुलिं थौंकन्हे वया मोज जुयाच्वंगु दु ।

ल्यूने मिखा लायेगु - होस मदयेगु ।

उबलय् वया "ल्यूने मिखा लाःगुलिं" पासाम्हं भ्गंगः लात ।

ल्वहं द्वँय् नं मि दं - भाग्यमानी ।

दिन भिंम्हसिया "ल्वहं द्वँय् नं मि दं" ।

ल्हाः ज्वनाः पतिं नयेगु - विश्वासघात यायेगु ।

थः मनू धाधां वं ला "ल्हाः ज्वनाः पतिं नयेगु" धकाः सा यात ।

ल्हातय् प्याखं हुइकेगु - थःगु अधिनय् तयेगु ।

छ लय्ताया ला च्वन, छन्त ला वं "ल्हातय् तयाः प्याखं हुइकातःगु" छं होस हे मदु ।

ल्ह्वकेगु - करं पुइकेगु, जबरजस्तिं लितकायेगु ।

वं भ्गंगः लानाः कयातःगु फुक्क "ल्ह्वके" मानिका गन त्वःती धकाः स्वयाच्वंरे छं ।

ल्ह्वंक नकाः मंक दायेगु - न्हापां मानय् यानाः लिपा सास्ना बिइगु ।

वइत धयागु ला खःनि पत्याःमजू छुयाय्, आः खंला "ल्ह्वंक नकाः मंक दायेगु" यानाहल का ।

व

वां तू, जाकिं मतू - नइपिं दु, नयेगु मदु ।

(क) "वां तू, जाकिं मतू" जूगुलिं वं तसकं दुःखसिइ माल ।

(ख) न्हापां तुं होस मयाः आः "वां तू, जाकिं मतू" जुलका ।

वाया पलेसा जाकि सयेकेगु - थकाः जुइगु, ज्या मयासे अलसि जुयाजुइगु ।

वइगु खँ ल्हानाः नं ब्याःला "वाया पलेसा जाकि सयेकेगु" याइम्ह का व मनू ।

वाक्का ततलें नां ल्वःमं - तालय् मलाःगु अर्थय् ।

उज्वःम्ह "वाक्का ततलें नां ल्वःमंम्ह" मनूयात खँ स्यना च्वना नं गति लाइला ?

वःवःपाखें कुसां कुइगु - निख्यधाः जुइगु, न्ह्याम्हेसिगु खँ नाप नं थिक्क मिलय् यायेगु ।

(क) व "वःवःपाखें कुसां कुइ" सःम्ह मनूनाप खँल्हायेत होस यायेमाः ।

(ख) थः बचय् जुयाच्वनेगु खःसा "वःवःपाखें कुसां कुइ" सयेकेमाः ।

स

सलांत्या - त्वाःनाः ताताःहाकःम्ह ।

मनू "सलांत्याः" जुयां छ्यायेग्व ज्या छुं हे वःगु मखु ।

सपामिचां बजिपौ ल्ह्ययेगु - पत्याः मजुइ कथं ज्या यायेगु ।

मनू स्वयेबलय् अथे च्वं "सपामिचां बजिपौ ल्ह्यये" थें यायेफुम्ह खः स्यूला छं ।

सर्गः फांगा जुये - छुँ मदये ।

बांलाक होस यानाः जक खर्च यानाजु छं, लिपा "सर्गः फांगा जुइका" च्वनेमाली ।

सर्गः स्वयाः ई फायेगु - थःत थम्हं थुकलं बिइगु ।

उज्वःगु कथंया खँ ल्हानाजूसा "सर्गः स्वयाः ई फायेगु" थें ला मजुइ हे मखु ।

साख्वतय् तौं छुइगु - चिपलाः यायेगु ।

छु यानाः पलाः छिना च्वनागु व "साख्वतय् तौं छुइ" माः थें च्वंक ।

साधुया पुचलय् माकः गुरु - ज्या खँ स्यंकूगुया अर्थय् ।

व खँ ला बांलाक हे सिइदु "साधुया पुचलय् माकः गुरु" जूगुलिं फुकसिनं दुःख सिइमाल ।

सँय्प्वाँय् छ्वासुकेगु - कमजोरी यायेगु ।

स्वइतं "सँय्प्वाँय् छ्वासुकेगु" ज्या याः जुइगु हे पाप खः ।

संन्यापति जुइगु - गंसि जुइगु ।

मस्तय्‌गु पीरं हे मांम्ह "संन्यापति जुया" वन का बिचरा ।

सांगाय् संगु ल्ययेगु - अल्सि मचायेगु ।

थ्व ज्या ला धात्थें हें "सांगाय् संगु ल्ययेगु" थें धकाःसा जुल ।

सिथि ग्वंगःचा - फुच्चे तिंखिम्ह मनू (भाःत) ।

भाःतम्ह "सिथि ग्वंगःचा" जूसानं भम्चा ज्ञानि जुयाच्वन ।

सिन्कां तिक्व - छ्प्ति, नगंन्यं ।

(क) छन्त ला "सिन्कां तिक्व" हे वइमखुत आः ।

(ख) "सिन्कां तिक्व" हे मल्यंक सुचुक्क हे नयाबिल का ।

सिकाब्वला - पालंपाः ।

छिमिला आमु "सिकाब्वला" धकाःसा जुयाच्वन ।

सीम्ह धुँयात म्वाकेगु - सीकं चायेकं कष्ट फयेगु ।

उज्वःम्ह दुष्टयात ग्वाहालि बिइगु हे "सीम्ह धुँयात म्वाकेगु" थें जूवनी का स्वरे ।

सिँन्हाय् छुइगु - लज्या मचायेगु ।

न्ह्याक्को धाःसां लज्या मचाःम्ह "सिँन्हाय् छुनातःम्ह" मनू ।

सुकु भत्तु - गनं हे मपूम्ह, थातं मच्वनीम्ह ।

उज्वःम्ह "सुकु भत्तु" यात सुनां कताये फइ धकाः ।

सुथांलाके - बांलाके, भिंके ।

अय्लाः गुलुतय्‌गु जिउ गुबलें हे "सुथांलाके" फइमखु ।

सुपिंखा जुये - हथाय् मचाये, प्यानुये।

(क) आमुथे "सुपिंखा जुइगु" बानिं हापु छखेलाइ का।

(ख) बौम्ह "सुपिंखा जुया" च्वंसा काय्म्ह तसकं चतपता:सिं।

सुं ज्याना: धिके नं भुनेगु - जसतस यायेगु।

अथे "सुं ज्याना: धिके नं भुनेगु" ज्या यानां ग्व:नु जक ज्या बिइगु ख:, मस्यु।

स्यना भत्तु - धा:धा: थें धाइम्ह वा याइम्ह।

भ्रीसं धइ थें गन याइ धका: वं, वला साहुया "स्यना भत्तु" हे जुयाच्वंगु दु।

स्वये साधु, सँय् क्वातु - सीमदयेक चन्दालम्ह।

वइत सतिके मज्यू न्हैं "स्वये साधु, सँय् क्वातु" म्ह मनू धका: म्हसिइका तयाति।

स्वकं फछि ब्यकुंच्यायेगु - बुरि जुइगु अर्थय्।

मिसा धयापिं विश्वास मदु "स्वकं फछि ब्यकुंच्याये" फतले पँय्नं वनेय: धाइ।

स्यू व क्वँय् जक जुये - तसकं गंसि जुये, हड्डी जुये।

मनू म्हसिइके हे थाकुक "स्यू व क्वँय् जक जुइ" धुंकल।

स्वये स्वरां, नय् गुरां - पाक: ख्वालं कतिलाके स:म्ह।

मनू म्हसिइका तयेमा: न्हैं "स्वये स्वरां, नये गुरां" म्ह मनू व, होस या।

स्वये खं, नये मखं - आशां च्वाये।

दु:खसियाम्ह जि, जि हे तुं "स्वये खं, नये मखं" जुल।

स्वेप्यूलिसे जायाव: - स्यंकेगु स्व:लिसे भिनाव:।

कर्मय् दुपिन्त धैगु स्यंके फइमखु "स्वेप्यूलिसे जायावइ" स्यूला छं।

स्वँ ना: क्वपुलां - स्वाँय्ल्वचं ग्रस्तम्ह।

व मनू नं ज्या यानानये गातका "स्वँ ना: क्वपुलां" नं छु ज्यायाइ।

स्वंमा गलः घायेगु - थ्वँगुलु जुइगु ।

बुरा जुइधुंकाः नं "स्वंमा गलः घायेगु" ज्या याना नं गति लाइ ला ।

ह

हलू जुइगु - न्ह्याम्हनाप नं मिलय् जुइगु ।

व मनू थुलि चलाख कि "हलू जुया जुइत" ला पास का ।

हाकुगुँ पुलेगु - बेपत्ता जुइक वनेगु ।

(क) **दुःख जुल धकाः "हाकुगुँ पुलेगु" बिचाः यायेमते ।**

(ख) **चन्दाल जुयाजुं "हाकुगुँ हे पुलाः" बेपत्ता जुइक वन ।**

हायेम्वः पाहाँ - सुनानं मसःतूसां मछ्याःमजुसे वनीम्ह ।

(क) **"हाय्म्वः पाहाँ" जुयाजुसेंलि हेला मयाइला ।**

(ख) **दुःख जुल धायेवंतुं "हाय्म्वः पाहाँ" जुयाजुइगु बांमलाः ।**

हाप्वलय् कुतिकुति सनेगु - थःगु बुद्धि थःम्हं हे कसा नयेगु, हारांम्हेसित जिस्कय् यायेगु ।

(क) **माःगु ज्या ला व "हाप्वलय् कुतिकुति सनेगु" थःम्हं हे कसा नल मखुला आः ।**

(ख) **मनूया बानि सिइकसिइक नं "हाप्वलय् कुतिकुति सनेगु" ज्या याः जुल, कसा नलका छु ।**

हाकुमुस्या तुयूमुस्या दार्र - ल्वापु याकेगु, ल्वाकेगु ।

सु बल्लाइ थें स्वयेका का "हाकुमुस्या तुयूमुस्या दार्र" ।

हँय्चा जां कायेकेगु - प्वाथय् मन्ह्यंक नयाः वाथावाथा वनेगु ।

नल मखुला लुदंक "हँय्चा जां काःगु" थें जुलका आः ।

हां मां छुसि - छुं हे मल्यंकेगु अर्थय् ।

(क) **अथे "हां मां छुसि" याइम्ह नं गतिलाइ ला ।**

(ख) **उलिमछि सम्पत्ति "हां मां छुसि" यानाः हे फुकल का वं ।**

हिंका: बिलि – भ्वे भ्वे कनाजुइगु अर्थय्।

छुं निगति खँ जुलकि ला "हिंका: बिलि" थें सनाजुल।

हुत्तांचा नकेगु – तमं पितिना छ्वयेगु।

छु मखुगु ज्या यात थें वइत "हुत्तांचा नका" छ्वतका।

हू वये – झाकाझुकु वैं जुये।

(क) **कला:म्ह पैंयनं वंसांनिसें "हू वयेका" जुल व।**

(ख) **"हू वइपिं" मनूतय्गु विश्वास याये मज्यू।**

न्हाय्पनय् स्वां पुइगु – चुकलि यायेगु।

जि नाप ल्वाकेत वइत "न्हायपनय् स्वां पुयाह:गु" धैगु खँ बांलाक हे सिइदत।

न्हाय्कं झा: व च्वाकं झा: – सदां दु:ख कष्ट जुइगु अर्थय्।

थ्व जीवनय् न्ह्याथाय् वंसां "न्हाय्कं झा: व च्वाकं झा:" सिबे मेगु छुं मदु।

न्हाय्कं झालं पने मफु, तुकं झालं पनेफु – हारां स्वया: निर्दाम्ह बल्लाइगु अर्थय्।

बुद्धि धैगु अथेका स्व "न्हाय्कं झालं पने मफु, तुकं झालं पनाबिलका" खन ला छं।

न्ह्येंछुयेगु – ह्यामि पह: पिकया: तेरय् मयायेगु।

(क) **मचाबलय् छ्यनय् छुनातल आ: "न्ह्यें छुइगु" यातका।**

(ख) **"न्ह्येछूपिं" मस्तय्सं सुखला गुबलें हे बिइमखु।**

ल्हा: व त्वा: चूलाकेगु – नसा चूलाकेगु।

दु:खसिया: न्ह्या:म्हा: मदयेक ज्या सना जुलं ला थन "ल्हा: व त्वा: चूलाके" थाकुइ धुंकल।

ल्हा: हुसुलुं, प्वा: फुसुलुं – ज्या नं मदु, नसा नं मदु।

अल्सिपिं मनूतय् अथे हे ला ख:नि "ल्हा: हुसुलुं, प्वा: फुसुलुं"।

म्ह्याय्मचा न्वाना: भौमचा सेखय् यायेगु – थ: न्वाना: कत: क: घायेगु ।

"म्ह्याय्मचा न्वाना: भौमचा सेखय् याये" स:सा जक समाजय् मिलय् यायेफइ ।

ह्यंगवा: न:म्हं हाकुक खिफाइ – मति मभिंम्हं भिंगुज्या याइमखु ।

वइगु विश्वासय् च्वनेमते न्हैं "ह्यंगवा: न:म्हं हाकुक खिफाइ" धैगु ला छं सि हे स्यू ।

ह्याकुला स्यायेगु – फाइदा कायेगु, मोज यायेगु ।

(क) उज्व:गु "ह्याकुला स्याये" दइगु ज्याय् सु जक लिचिली धका: ।

(ख) मौका छगू ला "ह्याकुला स्यायेगु" हे वलनि का मोज या ।

ह्याकुलां मिचय् यायेगु – अत्तेरी हेपाहा व्यवहार यायेगु ।

मायां छुं मधासे च्वंच्वनां ला थ्वं झनझन हे "ह्याकुलां मिचय् यायेगु" धका:सा यानाहल ।

ह्युह्युक्युक्यु इकु – प्रयास या:लिसे असफल जुइगु अर्थय् ।

व यानां जिइला थ्व यानां जिइला, न्ह्याक्को सनाजूसां "ह्युह्युक्युक्यु इकु" जक जुल ।

व्हगं नाय्खिं – खँ भ्वाथ:म्ह, ज्यूगुं मज्यूगुं खँ प्रचार या: जुइम्ह ।

उज्व:म्ह "व्हगं नाय्खिं" यात म्वा:सां म्वा:सां छाय् खँ कं जुइ मा:गु ?

व्हगं त्वा:चाय् ल: फयेगु – व: खनेदु, वं खनेमदु ।

हिच:तिया कमाइ धैगु "व्हगं त्वा:चाय् ल: फयेगु" थें जुइके मज्यू ।

च्वमि म्हसीके

नां *"ज्यापु" पञ्च (पञ्च महर्जन)*

थायबाय् : ओलाछि प्यंगः थां, थाय्मरु
थौकन्हय् - भुइजःसि

लजगाः : बुँज्या (वागवानी सम्बन्धि)
थौंकन्हय् - बनेज्या

मानव जातिया जीवन लँपुया विकास गनथासं निसें न्ह्याइ व गनथाय् थ्यंकाः पूवनी धैगु खँ अनुमान तक नं याये मफइगु खःसां नं प्रत्येक चेतनशील मनू जीवन लँपुइ न्ह्याः मवंसें मगाःगु छगू प्रकृतिया नियम खः । थुज्वःगु हे नियमया दुने समाजनाप ह्वनाः वयाच्वंगु मध्यम वर्गय् पुर्खांनिसें हे आखःग्वः छु खः धैगु सिइके मफुपिनिगु कुलय् दंवयाम्ह जि कुलानि ज्या बुँज्या हे थःगु मू लजगाः यानावयाच्वनाम्ह खःसा नं हिलावनाच्वंगु इलं ब्यू थें आखः सयेकेगु व छुं छुं ज्ञान शिक्षा प्राप्त यायेगु सौभाग्य जितः नं प्राप्त जुल । थःगु लजगाःया नापनापं अध्ययन व अनुभव यायां वनेफत । उगु कथंया अध्ययनया सिलसिलाय् जूगु परिश्रम व मेहेनतया फल प्राप्त जूगु थौं अनुभव यानाच्वना । गुगु फलयात थौं सकसिगुं न्ह्योने ब्वये हये फुगु हे जिगु अहोभाग्य कथं थुइकाच्वना । उगु फलया रस सकसिगुं निम्तिं यःगु व ल्वःगु जुइमा धकाः आसा यानाच्वना ।

सुभाय् !

"ज्यापु" पञ्च